

TALLOZÁS

Intelligencia-kiáramlás

(Lupta de clasă, 1969. 9.)

Ma az intelligencia, valamint a tudományos és műszaki alkotóképesség összpontosítása néhány országban megy végbe — írja cikkében Valeriu Tudor. Rámutat, hogy számítások szerint közel 130 ország közül 30 csaknem teljesen kezében tartja a világ tudományos erőforrásait. A Föld lakosságának kétharmadát felölelő többi 100 országban alig van a modern civilizáció értelmében felfogott tudományos élet.

A magas képezésű szakemberek kivándorlásának egyik fő áramlata a fejlődő országokból indul ki a fejlett kapitalista államok felé. Az a tény, hogy a tudományos-műszaki erők, az „emberi tőke” a fejlett tőkés országokban koncentrálódik, lényegesen hozzájárul a fejlődő országok tudományos-műszaki, valamint gazdasági lemaradásának és függőségének fenntartásához, ha nem éppen további fokozásához. A külföldi szakemberek jelenléte távolról sem elenyészt, a nemzeti intellektuális erőikkel kapcsolatos veszteségeket a gazdasági függetlenségükért küzdő országokban. A fiatal államok joggal tekintik ezt a kiáramlást nemzeti vagyonuk fosztogatásának, elmaradottságuk fenntartása egyik sajátos módjának.

A szerző szerint figyelemre méltó jelenség, hogy a szakemberek szétáramlása már kezdi éreztetni hatását a legfejlettebb tőkés országokban is, amelyek évente jelentős számú, magas képzettségű szakembert veszítenek. Igaz, ezek az országok ugyanakkor a fejlődésben levő államokból kapnak szakembereket.

A szellemi tőke áramlásának fő hazsonélvezője az Amerikai Egyesült Államok, ahol mindig nagyobb volt a tudósok, mérnökök, kutatók iránti kereslet, mint amennyit belsőleg ki tudtak képezni. Sok európai tudós és mérnök számottevően járult hozzá az amerikai tudomány és technika sikereihez. A háború utáni évtizedekben a katonai jel-

legű és úrkutatásokra fordított óriási beruházás, valamint a tudományos kutatásokon alapuló iparágak rohamos fejlődése nyomán növekszik a kereslet a tudományos képzettségű munkaerő iránt. E fokozódó igényt saját forrásokból nem lehet kielégíteni. Másrészt az Egyesült Államok más fejlett tőkés országokhoz képest jóval kedvezőbb feltételeket és magasabb javadalmazást biztosít. Ezért az Egyesült Államok mágnesként vonzza a nyugat-európai, kanadai, japán és más nemzetiségű szakembereket. Így például 1966-ban Dél-Amerikából 807, Ázsiából és Océániából 2736, Afrikából 129, Európából 3612 tudós és szakember költözött az Egyesült Államokba. T. Y. Mills becslése szerint az 1949—1964-es időszakban 85 000 mérnök, orvos és tudós telepedett le véglegesen az Egyesült Államokban. Ez azt jelenti, hogy ez a vezető kapitalista ország 2—4 milliárd dollárt (ennyibe került volna a megfelelő számú szakember hazai képezése) takarított meg.

1960 és 1970 között 830 000 magas végzettségű műszaki szakemberre van szükség; ennek azonban csupán a felét tudják az Egyesült Államokban képezíteni. 1970-re a jelenlegi közoktatási rendszer a szükségesnél mintegy 20 000-rel kevesebb orvost képes felkészíteni. Arra számítanak, hogy ezt a hiányt majd „import” útján pótolják.

Az Egyesült Államoknak ezt az „intelligencia-éhségét” elsősorban a nyugat-európai országokból kiáramló értelmiségiek enyhítik. Erthető tehát, ha ezeket az országokat nyugtalanítja a szellemi alkotóerők „kivándorlása”. 1962 és 1964 között az egész tőkés Európából 6529 mérnök és tudós települt át Amerikába. Érdekes, hogy a kivándorló szellemi dolgozók között 6—12-szer nagyobb arányt képviselnek a tudományos kutatók. 1961-ben Angliából az Egyesült Államokba vándorolt 198 doktori titulust viselő tudós, 1965-ben már 415 települt át, vagyis minden tizedik angliai doktor. Két számadat is beszédesen szemlélteti, hogy ez mit jelent. Körülbelül 20 000 font sterlingbe kerül egy doktor kiképzése, várható tevékenysége — mint eszme- és ötletforrás — mintegy 250 000 font sterlinget jövedelmezne hazájának.

ENSZ-adatok arról tanúskodnak, hogy az Egyesült Államokban tanuló ázsiai diákoknak több mint 90 százaléka nem tér haza. Így áll elő az a furcsa helyzet, hogy New Yorkban több iráni származású orvos dolgozik, mint egész Iránban. Egyes szerzők szerint az angol orvosok kivándorlása miatt az egész angliai orvoshálózatban nagy űrök keletkeznek,

ha a kórházi szolgálatot nem látnák el indiai orvosok. Ugyanakkor Indiában óriási a hiány magas képzettségű egészségügyi személyzetben, Indiának nagy szüksége van mérnökökre is, de sok műszaki szakember angliai vállalatoknál helyezkedett el. Török és egyptomi mérnökök, egyetemi tanárok angliai főiskolákon adnak elő: ők pótolják az Egyesült Államokba vándorolt szakembereket.

Az érdekelt országok különböző hazafias felhívásokkal, adminisztratív korlátozásokkal próbálnak gátat vetni ennek az exodusnak. Hogy ezek az intézkedések sikerrel járnak-e, egyelőre nehéz megállapítani.

Victor Iamandi

(*Magazin istoric*, 30.)

Ion Babici, a történelemtudományok doktora politikatörténeti cikkében az egykori liberális párt ügyvezető H-csoportosulásának kiemelkedő személyiségéről, Victor Iamandi antifasiszta tevékenységéről értekezik.

Iamandi 1891-ben született, 1917-ben lépett be a liberális pártba, 1922-ben szerzett első ízben képviselői mandátumot, 1933-tól 1939-ig különféle tisztségeket töltött be a liberális kormányban: a belügyminiszter helyettese, tárcanélküli, majd vallás- és művészetügyi, illetve igazságügyminiszter volt.

„A vezető osztályok álláspontjára helyezkedve, azokkal a kormányokkal egyetemben, amelyeknek tagja volt, közreműködött az ostromállapot és a cenzúra bevezetésében, az RKP vezette demokratikus tömegszervezetek feloszlásában, a haladó sajtó bizonyos orgánumainak felszámolásában” — állapítja meg Babici. Majd rámutat: miközben a Tătărescu vezette liberális kormány (1934—1937) nem hozott komoly intézkedéseket a Vasgárda tevékenységének megakadályozására, s engedékenységet tanúsított a vasgárdistákkal szemben, Iamandi csatlakozott a párton belüli H-csoportosuláshoz, amely szembeszállt a fasisztákkal. Iamandi stratégiáját önellentmondásos belpolitikai állásfoglalása határozta meg. A polgári típusú parlamenti demokrácia hívének vallotta magát, ugyanakkor ellenséges magatartást tanúsított kiváltképpen a kommunizmussal szemben. Külpolitikájában „azok mellé állt, akik a Franciaországhoz és Angliához fűződő hagyományos kapcsolatok fenntartása és erősítése mellett foglaltak állást”. A Vasgárda elleni harcában polgári szövetségeseire tá-

maszkodott, noha a belpolitikai harcok élesedő szakaszában az RKP szélesítette kapcsolatait bizonyos polgári politikai csoportosulásokkal és személyiségekkel.

A cikkíró fontosnak minősíti Iamandi együttműködését Nicolae Titulescuval, Nicolae Lupuval, Grigore Juniannal, Dem. I. Dobrescuval, Grigore Filipescuval, s kiváltképpen Armand Călinescuval. Armand Călinescu belügyminiszteri minőségében írta alá 1938. április 20-án azt a jelentést, amely aztán a fasiszta szervezetek feloszlatásához vezetett. A Koronatanács első ülésén (1940. augusztus 30.) ellenezte a bécsi döntés elfogadását.

1940. szeptember 6-án Antonescu és a Vasgárda hatalomra jöttével Romániában bevezették a katonai-fasiszta diktatúrát. Szeptember 23-án háziőrizetbe helyezik Iamandit, majd október 3-án a jilvai börtönbe hurcolják, ahol az emlékezetes tömegmészárlás áldozatául esik.

A gyilkosság politikai háttéréről Babici a következőket írja: „1940 novemberében Romániába érkezett Heinrich Himmler, a Gestapo főnöke. A náci vezér eme kiszállását Iamandi és más, a fasiszta Németországgal szemben ellenséges érzületű politikusok meggyilkolása követi. A Román Kommunista Párt szenvedélyesen leplezte le a jilvai bűntény ihletőit és megszervezőit. A *Moldova roşie* című illegális újság 1941. február 3-i száma kiemelte azt az összefüggést, amely Himmler látogatása és a vasgárdisták atrocitásai között mutatkozott: »Nem feledjük, hogy Himmler 1940. novemberi kététhes látogatása után következett a hatvan személyiség lemészárlása Jilván.«

Esztétika és művészet

(*România literară*, 1969. 35.)

Az esztétika és a filozófia, a művészet konkrétuma és a tudományos elvonatkoztatás, általában az elmélet és a gyakorlat közötti viszony kérdésére keresett választ a lap munkatársa, Ion Pascadi, néhány jelentős párizsi esztétával, filozófussal, szociológussal, művészrel folytatott beszélgetése során. Íme néhány ízelet a válaszokból.

Étienne Souriau esztéta szerint az esztétika valójában a művészet feletti filozófiai elmélkedés, mely ugyanakkor konkrét jellegű eredetű, különösen, ha olyan tudományok eredményeit használja fel, mint a lélektan, szemiológia, a nyelv-

tudomány. Hasonlóan nyilatkozott Michel Dufrenne, aki a filozófia és az esztétika kölcsönös összefüggéséről, az esztétika filozófiai orientációjáról beszélt, kiemelve azonban a konkrét műelemzés, az alanyra gyakorolt hatás vizsgálatának szükségességét.

Eltérően vélekedik e kérdésről az egyik legjelentősebb francia művészettörténész és szociológus, Pierre Francastel, aki feleslegesnek tartja az elméletet, s a hagyományos filozófiai esztetikával a tények tanulmányozását szegezi szembe.

Figyelemre méltó Hugo Schöffer szobrász felfogása a művészetről: „A műalkotás ideológiai jelenség... Számomra a művészet nem a tárgyat jelenti, hanem csupán a hatást.”

Michael Butor arról beszél, hogy az irodalom és a képzőművészet szimbiozisa a megszokottól eltérő módon is megvalósítható. Véleményét a Jean Harold képeihez készített újszerű kísérőszövegével próbálta alátámasztani. Alkotása azt bizonyítja, hogy az esztétikai fogalmak rendkívül dinamikusak kell hogy legyenek.

Lucien Goldmann és Roger Garaudy marxista esztéták történeti-szociológiai szempontot igyekeznek érvényesíteni a művészeti jelenség magyarázatában. Az ő nézeteik sem fogadhatóak el fenntartás nélkül, hiszen az általános filozófiai vagy szociológiai kritériumokat nem lehet közvetlenül alkalmazni a műalkotásra. Pascadi nem ért maradéktalanul egyet André Gisellbrecht véleményével sem, aki egyenesen tagadja a marxista esztétika létezését, megfélemlézve mindarról, amit Plehanov, Mehring, Gramsci, Lukács, Dobrogeanu-Gherea és más filozófusok az esztétika terén alkottak.

Cristian Metz szerint, aki a film formanyelvének sajátosságait kutatva, kapcsolatot került a filmesztetikával, a művészet heterogén jellegű, tehát nem lehet átfogni egyetlen szemzőből. Minden mű egyedi szerkezet, de ugyanakkor szintézis eredménye, több rendszer keresztződési pontja. A kutató ezeknek egyikével foglalkozik. De az esztétika, az elmélet szükséges és életképes marad. Nem szabad hát hagynunk, hogy megtévesszenek az elmélettel szemben táplált előítéletek — vonja le a következtetést Pascadi.

Juhász Ferenc, az eposzíró

(Kritika, 1969. 8.)

Diószegi András irodalomkritikus Juhász Ferenc legújabb kötetének (*A szent tűzőzön regéi*) legnagyobb versét, a ti-

zenkétezer soros *Gyermekdalokat* elemzi, s a kompozíció drámai szerkezetében az eposzi forma újszerűségét méltatja. „A költemény ugyan vízió — írja —, amelyben a költő nem megtörtént, hanem megtörténhető eseményt beszél el. Ezt azonban objektívnek fogja fel, s a történet az események valóságos sorrendjében mondja el... A költő így akarja, az ősi népeposzokra emlékeztetően, az extenzív totalitást felölelni. Itt példaképpen említeni lehet a Pancsatantrát és Gilgamest is, de az igazi epikus ihletőt a Juhász világához leginkább közelálló *osztják hőseinek*ben leljük fel. Ezek a népeposzok egy ősalapot tükrösképei, amikor az ember naiv antropologizmusa a társadalmi szerkezet primitív foka révén közvetlenül érvényesült, s így az epikai hőz harca kevesebb áttétellel kapcsolódott a természethez, illetve a természet mitológikus képekbe öltözött erőihez.”

A szóban forgó Juhász-költemény a Föld és az Emberiség atomhalálának látomását adja: a főhősként szereplő Embersárkánygyik otrómbán eltiporja „a tiszta tiszta dalt” sugárzó lemezjátszót, keresztülgázolva a „köre sülve és a köbe sülve” fekvő halottn, az emberiség jelképén. A költő létszerelmét a pusztulás víziójában a kétféle halál — a „Boldog Halál!” és a „Kínhalál!” — megkülönböztetése árulja el: míg az első mint természetes halál az embert a megtisztulás élményével ajándékozhatja meg, az atomhalálban keletkező pusztulás a szörnyű rettenet félelmét kelti, a buta és vak erőknél való kiszolgáltatottság tragédia-élményét. „Ezzel a katarzist nem ismerő költői felfogással függ össze — Diószegi szavai szerint — az eposz »hősének« megformálása is. Ember helyett, mint az antik és a középkori európai művészet is olykor, s főként az állatalakokat emberi tulajdonságokkal szerepeltető népi és primitív művészet: Juhász is egy félig-ember-félig-állat szörnyet választ eposza hőseül, amely nemcsak lejátssza, hanem meg is testesíti a szörnyűt.” Az allegorizálást a tanulmányíró ez esetben brechti típusú realizmusnak tartja, mert ha ez a költői módszer látószög túlhaladott is, Juhász Ferencnek alkalmat ad történelmi valóságunk borzalmas ellentmondásainak feltárására.

A címében is sokatmondó tanulmány (*Tragédia eposzban elbeszélve*) stílustörténetileg a *Halotti Beszéd* ritmikájáig s a kodályi „siratók” dallamos szövegmondásáig vezet vissza a Juhász-mű eredetét, Pázmány Péter körmondataival talál hasonlóságot, párhuzamot von a költő és

Madách esztétikai öröksége közt, figyelmet „épfőtéglákra“ Vörösmarty romantikájából és Kassák konstrukciójából, s fejtegetéseit azzal végzi, hogy Juhász Ferenc a szocialista lírára jellemző társadalmi elkötelezettség költői tartalmait „az emberiségre háramolható legnagyobb és legszegényesebb tragédia eposzban való elbeszélésével... hallatlan erővel gazdagította, ráirányítva a figyelmet az emberre, aki a kulcsa saját történelmének“.

Lenin és a fizika filozófiai problémái

(Pravda, 1969. 241.)

A cikk szerzője a modern fizika számos filozófiai jellegű kérdésére tér ki. Többek között rövid megjegyzéseket fűz olyan alapfogalmakhoz, mint az anyag, az idő, a tér, az abszolút, a relatív, az ok, az okozat, a törvényszerű, az egyszerű és az összetett. Különösképpen azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy Leninnek a *Materializmus és empirio-kritizmus* című művében kifejtett megismerés-elmélete milyen mértékben helytálló ma, a fizikának ebben a viharosan gyors fejlődési szakaszában.

A *Pravda* megállapítja: a modern fizika alapvető vonása, hogy hovatovább mind nagyobb számban jelentkeznek paradoxonok a fizika két különböző területének határfelületén. Ilyenek voltak például a klasszikus mechanikának a mozgásra vonatkozó megállapításai, amelyek kizárták a klasszikus elektrodinamikának ilyen értelmű megállapításait. Ezen ellentmondás feloldásából született a relativitás e.mélete. A kvantummechanika is egy ilyen ellentmondásnak köszönheti létrejöttét, nevezetesen a mikroobjektumok mozgásának korpuszukuláris és ugyanakkor hullám-jellegének.

A cikk ezek mellett számos más példát is idéz, amely azt igazolja, hogy a modern fizikában nincsenek abszolút elvek és abszolút elméletek. Egyszóval a modern fizika e.méleti alapja csak a megismerés dialektikus, lenini módszere lehet. A cikk végül megállapítja, hogy a fizikusok tudatosan vagy ösztönszerűen a dialektika módszereit alkalmazzák kutatásaikban.

A lét filozófusa

(Le Monde 7684.)

Martin Heidegger nyolcvanéves. Ez alkalmat adott az európai kritikának, hogy számba vegye eredményeit, felmér-

je hatását gondolkodásunk alakulására. Ez a hatás, amely főleg közvetett — hányan olvasták a *Sein und Zeit*-ot? —, meglehetősen nagy, s egy időben nevéhez köthették a mai de siècle egyik formáját, az „egzisztencialista életérzést“, amelyhez hozzátartozott Mouloudji szonzonjainak és Jean Genet állítólagos drámáinak élvezete is, lehetőleg némi pederasztialva egyetemben. Egy 1945-ös bibliográfiája a Heideggerről szóló munkák számát kb. 820-ban állapította meg. Ma ez a szám meghaladja a 3000-et.

Jean-Michel Palmier cikke a „művelt nagyközönség“ számára foglalja össze Heidegger tevékenységének főbb kérdéseit.

Heidegger 1889. szeptember 26-án született a dél-németországi Messkirchben, a Svábföldnek a Duna felső folyása menti vidékén, amelyet az erőteljes paraszti katolicizmus jellemezett. Az elemi iskolát szülővárosában végezte, később Konstanzban és Freiburgban tanult. Freiburgban végezte teológiai és filozófiai tanulmányait, ott találkozott Edmund Husserl-lel, a fenomenológiai iskola alapítójával, akinek barátja és tanársegédje lett. Husserl befolyása elhatározó hatással volt bölcselőnkre, ezt meg is vallja főműve, a *Lét és idő* Husserlhez írott ajánlásában. A *Sein und Zeit* 1927-ben jelent meg és szerzőjének hamar megszerezte a legnagyobb filozófus címét. A könyv a husserli fenomenológiából indul ki, de kitér az általa felállított szigorú követelmények teljesítése alól. Husserl maga is látta ezt, és *Sein und Zeit*-példányának margójára irt jegyzetei keserű csalódásról árulkodnak.

Heidegger szerint művének szándéka az volt, hogy ösvényt nyisson a gondolatnak, amelyen az a létet a maga igazságában gondolhassa. Így kérdez a lét értelméről: mit gondol a létező a létben? Bevezeti a „hanyatlás“ fogalmát, ami annak a folyamatnak a jelölésére szolgál, amely Platón óta elhanyagoltta velünk az igazságot — a létező javára — állapítja meg Palmier. A lét értelmének kutatásához való visszafordulást Heidegger *Das Sein*-felfogása magyarázza (ezt meglétnék, ittlétnék, létezésnek szokták fordítani). Ez a fogalom az emberi valóságot jelenti, ennek a különleges létezőnek a természetét.

1933-ban Heidegger élete drámai fordulópontot jelent. A freiburgi egyetem szenátusa rektornak kéri fel; a filozófus elfogadja és *A német egyetem önkifejezése* címmel megtartja székfoglaló beszédét. Tíz hónap múlva lemond, mert a náciok két általa kinevezett antifasiszta dékán

eltávolítását követelik. A háború végén munkaszolgálatra kötelezték. Vétke azonban vétek marad, nem lett volna szabad Hitlernek hinnie.

Palmier emlékeztet, hogy a *Lét és Idő*, a *Kant és a metafizika problémája* (1929) megírása után Heidegger elhagyta a módszeres kifejtést és a száraz értekező modort, költőkről írt értő és szubtilis tanulmányokat, Hölderlin, Hebbel, Trakl, Mörike, Rilke műveinek rejtett dimenzióit tárta fel. A preszokratikusokról (Hérakleitosz, Parmenidész, Anaximandrosz) írott esszéi is ebben az időben keletkeztek. Némelyek a „két Heideggerről“ beszéltek, de erről természetesen szó sem lehet, a meditáció folyama nem szakadt meg, csak medret változtatott.

Közben Heidegger számára egyre nagyobb fontosságra tett szert Nietzsche életműve: róla szóló előadásait, tanulmányait két kötetbe gyűjtötte össze. Szerinte Nietzscheben érte el csúcspontját és végső formáját a metafizika, és vele be is fejeződik. De az általa felvetett kérdés, az emberiség továbbfejlődésének, a „felsőbbrendű embernek“ a kérdése már a mi időnkhez kapcsolódik, ahhoz a korszakhoz, amelyben az ember kiterjeszti határait az egész Földre. Ez átvezet a heideggeri gondolkodás következő tárgyaival, a technika elemzéséhez. A technika uralma bolygónkon szerves következménye annak a kultúrának, amelyet Descartes, Leibniz, Hegel, Nietzsche nevével jellemezhetünk. De ez az uralom megsemmisíti a Nyugat önkifejezésének legautentikusabb formáját, a metafizikát. Ezt a tételt a II. világháborút követő években mint-ha maga Heidegger is illusztrálná, írásai inkább költemények, mint filozófiai tanulmányok. A *Holzwege* (1950) című kötetet bevezető rövid poéma azokról az erdei utakról beszél, amelyek elvesznek a rengeteg mélyén... Nem az a fontos Heidegger szerint, hogy kijussunk az erdőből, hanem hogy a sűrűbe bocsátkozunk. Ezt tette egész életében Martin Heidegger — zárja méltatását a *Le Monde* cikkírója.

Mi lesz a népi építészettel?

(*Új Írás*, 1969. 9.)

Major Máté, az ismert építész-történész *Népi építészetünk helyzetéről* cím alatt arra a tényre mutat rá, hogy Magyarországon a népi-nemzeti kultúrának milyen nagy tárgyi értékei mennek veszendőbe még mindig. Kiderül, hogy az utolsó három évben „a még védhető népi építészeti alkotások száma“ a felére csök-

kent. Lényegében e „gondok“ tették szükségessé a szakiró gondolatainak figyelemzáró megnyilvánulását.

Az okokat keresve számtalan objektív és szubjektív tényező összejátszására derül fény. Objektív tényező például az a fejlődés a város javára, aminek következtében „a parasztok és pásztorok népe kilép a századok át csaknem változatlan, mondhatni ősközösségi állapotból, és nekilát, hogy jogos részét kivegye a civilizáció általában kétségtelen, és a »nagy-kultúra« gyakran kétséges áldásaiból egyaránt“. Ezen átalakulások következtében a népi művészet alapvető feltételei megszűnnek. Eltűnik a szegénység kényszere, amely létrehozta az anyag- és szerkezet-szerűség, a legkisebb erőfeszítéssel elérhető legnagyobb hatékonyság, s a mindezzel szervesen összefüggő „funkcionális forma“ elvét (mindez analóg a modern építészeti mai elveivel), amikor a parasztnak és a pásztorok kizárólag „a keze ügyébe eső természetes anyagokkal, a mesterség minden fogásának kikapogásával és csodálni való kiérlelésével, meg a szuverén teremtő elfogulatlanságával kell összeszoknia, megszerkesztenie, felépítenie eszközeit, bútoraikat, épületeit“. Mindez már lejárt. A mai „népművészek“ már jól ellátják magukat a modern javakkal, s ezért nem alkothatnak igazi népi művészetet.

A népi építészeti továbbvitelének egyetlen módja Major Máté szerint annak felszívása és asszimilálása a nagyművészetbe. „Nem formálisan — írja — hanem tanulásában, érzékenységében, okosságában, logikájában, egész szellemében a »nagyművészet« népi-nemzeti karakterének legalábbis sejtetésére.“

A meglévő népi alkotások nem szaporodhatnak, csak fogyhatnak, s ezt kell megakadályozni egy sor szubjektív ok, így a gondatlanság, közömbösség, műveletlenség kiküszöbölésével. Az értékek felismerésére és szerető-féltő gondozására kell nevelni a szülőket és gyermekeket.

Az *Új Írás* a cikk anyagának magyarázatául 14 műmellékletet is közöl a feldőlapon és a laptestben, hűen illusztrálva a szubjektív okok romboló hatását is.

Sajtólevelezők — Amerikában

(*The Saturday Review*, III. 37.)

A mindig tanulságos sajtószociológia egyik ritkábban értékelt jelenségéről — a szerkesztőségekhez az olvasóktól érkező levelekről és szerzőikről — szóló ér-

tekezése bevezetőjében Irving Rosenthal túlzásnak minősíti azt az — ellenőrizhetetlen — számadatot, amely szerint az egyesült államokbeli lapok évenként 8 millió levelet kapnak olvasóiktól. Azt azonban tényként ismeri el, hogy csupán a *The New York Times* a tavaly 40 ezer — közlésre szánt — hozzászólást regisztrált és dolgozott fel (persze, ez az ország legolvasottabb orgánuma).

A felmérések bizonyossága szerint a levelezők döntő többsége középkorú vagy idősebb személy (túlsúlyban a nyugdíjasok; férfiak és nők aránya: 3 az 1-hez). Nagyobb részt magasabb iskolai végzettségűek, műveltek, kitűnően informáltak, és — ami a legfontosabb — közösségi felelősségérzetük magas fokú.

A *The New York Times*nál hat személyt foglalkoztató szerkesztőségi részleg dolgozza fel a beérkező anyagot, amelyről aztán a főszerkesztő és a vezércikké íróit a legnagyobb részletességgel tájékoztatják. Gondos szűrés után kiválógnak néhány jellemzőt, és fontos témát tárgyalót, s azokat a vezércikk szomszédságában közlik. De levélre választ, amely rendszerint udvariassági formulát tartalmaz, mindenki kap. Az elhárítás leggyakoribb módja: elnézést kérő hivatkozás terjedelmi kritériumokra. A legkönnyebb kiszűrni a trágárságok papírra vetésében kiélést kereső pszichopátákat és az önreklámozókat. A grafomániásokat külön kartotékban nyilvántartják. Gyalázkodó hangú levelekre nem válaszolnak, de két évig megőrzik őket; a névtelenekeket azonnal kisejteznek. Néha — alaposan megindokolt esetekben — kezdőbetűkkel aláírtakat közölnek.

Rosenthal a következő adatokat közli az 1968. június 1-étől 1969 május 31-éig előforduló tematikai megoszlásról (a zárójelbe helyezett első szám a *helyesléseket*, a második a *kontra-érvek* százlékát jelzi): vietnami háború (10,68; 89,32); diáklázadások (42,19; 57,81); négerek polgárjogi mozgalma (34,77; 65,23); úrkutatási program (88,55; 11,45); Biafra segélyezése (88,55; 11,45); az iskolahálózat decentralizálása (38,57; 61,43).

Szabály az, hogy egy évben egy személytől kettőnél több levél nem kerülhet be a lapba. Persze, vannak kivételek, voltak esetek, amikor valaki hatszor is nyilvánosság elé kerülhetett.

Egyik legszenvedélyesebb Idaho állambeli levélírójáról a *The Times* egyszer a következőképpen emlékezett meg — vezércikkben: „Minden sajtótermékben értékesek az olvasók levelei. Tematikai változatosságuk kimeríthetetlen. Kiigazítják a hibákat, s néha újabb hibák for-

rásai. Csak úgy rajzanak bennük az érdekes értesülések. A véleménycseréről soha le nem mondó társadalom szószólói, a levelezők, minden megismerhető felfedeznek. Valaki azt mondta, hogy a londoni *The Times* sajtólevelezői rovata a magas fokú civilizáció mutatója. A sajtólevelezőt a hivatásos újságírótól amatőrsege különbözteti meg. Jó Idahóban felfedezni egy hivatásos levélíró, aki mégis amatőr, hiszen nem vár honoráriumot.“

A nyelvművelésről

(*Magyar Nyelvőr*, 1969. 1.)

Nyíri Antal a mai magyar nyelvművelés vezéralakjának, Lőrincze Lajosnak *Nyelvőrségen* című kötetét ismertetve érdekes és tanulságos összefoglaló képet ad a magyar nyelvművelés múltjáról és jelenéről, koronként változó céljairól. „Kazinczy és köre — fejtegeti a recensens — a nyelvújítás hőskorában... mindenáron nyelvünk szókinésbeli gazdagítására törekedett, mégpedig elsősorban a kifinomult stílusjegyek kielégítése céljából... A XIX. század végi nyelvművelés célja a neologizmusok kiirtása volt, ugyanis — mint Lőrincze Lajos mondja — »Valamiféle öncélú nyelvi tisztaság lebegett a szemük előtt...« — E kor stíluszménye a népies volt.“ A két világháború között elhatalmasodott a purizmus, de a főlöszleges idegenszerűségek jogosultnak vélt használatára is eléggé felbátorodott. A felszabadulás után a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága munkásságának eredményeként s főként Lőrincze Lajos immár két évtizede folyó elméleti és gyakorlati munkássága nyomán a nyelvművelés korszerű tudományos alapokra helyeztetett.

A továbbiakban a szerző a *Nyelvőrségen* Lőrinczét idézi: „A mai nyelvművelés — távlataiban — a nyelvi valóság feltárására, a nyelv életének megismertetésére, a nyelvi változások törvényeinek kifürkészésére, megértésére törekszik. A nyelvi jelenségeket nem önmagukban, hanem felhasználásukban, funkciójukban szemléljük: a régi *helyes*—*helytelen* osztályozás helyett szükség szerint azt kérdezzük, mikor, milyen körülmények között, minek a kifejezésére, milyen stílusárnyalatban jó vagy nem jó egyik vagy másik szavunk, kifejezésünk. Ennek megfelelően a diktatórikus döntést, a fenyegetést a nyelvi nevelés, a meggyőzés módszere váltja fel.“

(Der Spiegel, 1969. 34.)

A német folyóirat munkatársainak Leroi Jones néger drámaíróval készített interjúja jóval meghaladja egy szokványos beszélgetés kereteit. Az 1968—69-es évad fontos mérföldkő a fekete színház történetében. A szakemberek véleménye szerint ebben az évben nőtt ki a gyermekcipőből az amerikai néger dráma. Martin Luther King hívei, az integracionista írók annak idején Ralph Ellisonnak, *A láthatatlan ember* című regény szerzőjének kivételével, nemigen vonták magukra a figyelmet. A nacionalista „Black Power” és „Black Pride” (Fekete hatalom, Fekete büszkeség) művészei viszont egy csapásra sikert arattak. A *Der Spiegel* sem a néger irodalom múltjáról, hanem jelenéről s jövőjéről faggatta Leroi Jones-t, az egyik legismertebb Black Power-író-t, esszéistát, dzsessz-kritikust, a newari Spirit House Movers színház igazgatóját. A „fekete színház királyának” válaszai feltűnően hasonlítanak egy szeparatista Black Power-programnyilatkozathoz.

„Az amerikai néger művész feladata — mondja Leroi Jones —, hogy legjobb tudásával járuljon hozzá Amerika elpusztításához”. A fehér Amerika elleni harc egyik legfontosabb fegyvere a színház, a politikai színház, az agitprop-műsorok, mert rádöbbenik a színészbőrűeket a forradalom szükségességére, felébresztik faji és politikai öntudatukat. Martin Luther Kinggel meghalt a békés integráció gondolata is. A további tennivaló Leroi Jones szerint annak tudatosítása, hogy a négernek nem amerikaiak, hogy más fajhoz és más kultúrszférához tartoznak. Önálló nemzette csak úgy válhatnak, ha hatalomra, életterre, külön igazságügyi gépezetre, saját intézmé-

nyekre, iskolákra, rendőrségre, egészségügyre tesznek szert.

A négereknek a vérükben van a művészet, a világhírű Sidney Poitier, Louis Armstrong, Eartha Kitt, Sammy Davis, James Baldwin, Arthur Mitchell mégsem igazi néger művészek, inkább amolyan „fehér feketék”, mert a fehérek igényeit, ízlését elégítik ki. Sikereik veszélyesek: újabb és újabb művészekben ébresztenek vágyat arra, hogy a fehér művészet kiszolgálóivá váljanak. Pedig „az igazi művész egy bizonyos faj kulturális antennája”. André Watts fiatal zongorista Beethovent játszik, Arthur Mitchell a *Hattyúk tavában* táncol, pedig van néger zene és néger tánc. Az igazi művészek, John Coltrane, de még inkább Archie Shepp, vagy a boogaloo-t táncoló James Brown, kevésbé közkedveltek, az amerikai és európai közönség nem veszi komolyan művészetüket, hiszen nem is fogja fel őket, mert csak a fehér művészet hagyományait ismeri. A dzsesszenél sem más a helyzet. A dzsessz néger zene, néger zenészek kellene hozzá. A fehérek rajonganak érte, de nem értik, csak szeretik, mert egzotikus. Watts, Mitchell, Bill Crosby — tehát a fehér művészetre kényszerült néger művészek — léte Leroi Jones szerint a kulturális imperializmust bizonyítja.

Az integráció tana, a békés együttműködés pontatlanul írja körül a lényegét, mert az együttműködés valójában azt jelentené, hogy a négernek hosszú küzdelem árán sem érik el az igazi egyenjogúságot.

Az interjú utolsó részében Leroi Jones kifejti, világosan látja már annak az előjeleit, hogy egész Amerika gondolkodását, művészetét a négernek határozzák majd meg. A fehérek lassanként átveszik a Black Power-eszméket, koncepciót, stílust. A fekete színház addig lesz a fehér színház ihletője, amíg a négernek valóban függetlenné nem válnak, s meg nem teremtik saját gazdasági rendszerüket.

